

Küresel Rekabet Çerçevesinde Türkiye'deki İşletmelerin Yurt Dışında Kontrol Ettikleri Girişimlerinin Türk Ekonomisine Etkileri

Ahmet DİKEN¹ Ömer SELEŞ²

1. Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Konya Türkiye (Sorumlu Yazar/Corresponding Author) adiken@erbakan.edu.tr

2. Doktora Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Seydişehir Meslek Yüksekokulu Konya Türkiye oseles@erbakan.edu.tr

Makale Bilgileri	ÖZ
Makale Geçmişi Geliş:28/11/2023 Kabul:14/03/2024 Yayın:30/06/2024	Bu çalışmada küreselleşmenin tüm alanlarda ortaya çıkardığı anlamların gölgesinde küresel rekabet kavramı ile ülkeler için daha önemli hale gelen ve ülkelerin gerek ekonomik olarak gelişmelerine gerekse işletmeler için know-how kültürünün oluşmasına katkı sağlayan uluslararası işletmeciliğe neden gerek duyulduğu ve taşıdığı riskler izah edilmiştir. Akabinde Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayımlanan Yurt Dışında Kontrol Edilen Girişimlere tablo halinde yer verilerek bulgular analiz edilmiştir. TÜİK tarafından düzenli ve kapsamlı olarak yapılan bu çalışma yurt dışında kontrol edilen girişimlerin bölgesel dağılımları, ciroları, gerçekleştirdikleri istihdam ve bunların maliyeti gibi detayları içerdiği bakımından önemlidir. Diğer yandan Türkiye'deki Yurt Dışında Kontrol Edilen Girişimler'in Türk Ekonomisine Etkileri, TÜİK tarafından yayımlanan bu istatistikler yardımıyla analiz edilmiştir. Sonuç olarak bu girişimler hem ev sahibi ülke olan girişimin bulunduğu ülke hem de kaynak ülke olan Türkiye için ülkelerin ekonomilerine katkıda bulunmaktadır. Ev sahibi ülke için sermayenin artırımı, istihdama yapılan katkı bu faydalardan bazılarıdır; Türkiye için döviz girişi sağlanması yoluyla cari açığın azaltılmasına yapılan katkı, ev sahibi ülkede var olup Türkiye de olmayan teknolojinin transferinin aktarımının sağlanması Türkiye için ortaya çıkan faydalardan bazılarıdır. Sadece bu katkılar dahi dünya ekonomisi için uluslararası işletmeciliğin önemini ortaya koyma noktasında dikkat çekicidir
Anahtar Kelimeler: Küresel Rekabet, Kontrol Edilen Girişimler, Sermaye, İstihdam, Cari Açık.	
Jel Kodları: F21, J21, M21	

The Effects of Foreign-Controlled Enterprises in Türkiye on the Turkish Economy within the Framework of Global Competition

Article Info	ABSTRACT
Article History Received: 28/11/2023 Accepted: 14/03/2024 Published: 30/06/2024	In this study, it is explained why there is a need for international business, which has become more important for countries with the concept of global competition in the shadow of the meanings of globalization in all areas and contributes to the economic development of countries and the formation of know-how culture for enterprises, and the risks it carries. Subsequently, the findings are analyzed by tabulating the Enterprises Controlled Abroad published by the Turkish Statistical Institute (TurkStat). This study, which is regularly and comprehensively conducted by TurkStat, is important in that it includes details such as the regional distribution of enterprises controlled abroad, their turnover, the employment they provide and their costs. On the other hand, the effects of foreign controlled enterprises in Türkiye on the Turkish economy have been analyzed with the help of these statistics published by TurkStat. As a result, these enterprises contribute to the economies of both the host country, where the enterprise is located, and the source country, Türkiye. For the host country, the increase in capital, the contribution to employment are some of these benefits; for Türkiye, the contribution to reducing the current account deficit through foreign exchange inflows, and the transfer of technology that exists in the host country but not in Türkiye are some of the benefits for Türkiye. These contributions alone are striking in demonstrating the importance of international business for the world economy.
Keywords: Global Competition, Controlled Initiatives, Capital, Employment, Current Deficit.	
Jel Codes: F21, J21, M21	

Atf/Citation: Diken, A. ve Seleş, Ö. (2024). Küresel Rekabet Çerçevesinde Türkiye'deki İşletmelerin Yurt Dışında Kontrol Ettikleri Girişimlerinin Türk Ekonomisine Etkileri, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 48-62.

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/). (CC BY-NC 4.0)"

GİRİŞ

Uluslararası işletmecilik kavramı, hiç kuşkusuz günümüzde küreselleşme kavramının ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte hayatımızda daha fazla yer almış ve sermaye sahipliğinden işletme fonksiyonlarının işlevselliğine kadar pek çok konunun yeniden ele alınmasını gerekli kılmıştır. Bugün dünyada cereyan eden olaylar eskisinden daha hızlı gelişmekte ve işletmeler için hiper rekabet olarak tanımlanan bir dönem hem işletmeleri hem de tüketicileri doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Bu etkilenme bazen bir yerde fark edilemeyecek kadar basit düzeyde gerçekleşirken; başka coğrafyalarda kelebek etkisi yaratıp önemli sonuçlara yol açabilmektedir.

Bir ülke ekonomisinin gelişmesinde, vatandaşlarının refah seviyelerinin yükselmesinde o ülkeye ait uluslararası ve çok uluslu faaliyet gösteren işletmelerin etkisi oldukça fazladır. Türkiye'nin G-20 ülkeleri içinde yer alışı ve ilerleyen dönemde gelişmiş ekonomilerin yer aldığı ülkeler içine girme beklentisinin en büyük lokomotiflerinden biri kuşkusuz yukarıda bahsedilen uluslararası girişimlerinin sayısı, ciroları ve ürettikleri katma değeri yüksek, üstün teknoloji imalatı ürünleri olacaktır. Bu çerçevede bunlara ulaşabilmek için uluslararası çapta faaliyet gösteren işletme sayılarının artması da önem arz etmektedir. Bu işletmelerin nicel verilerinin doğru okunması, bu işletmelerin sayılarının nitelikli bir şekilde artması için doğru politikalar oluşturulabilmesine katkı sağlayacaktır. Bu çalışmada Türkiye'deki Yurt Dışında Kontrol Edilen Girişimler'in, Küresel Rekabet Çerçevesinde Türk Ekonomisine etkisi ikincil veriler ışığında değerlendirilecektir. Burada coğrafi kapsam olarak Türkiye hariç tüm Dünya değerlendirilmeye tabi tutulmuş ve dönem olarak 2016 - 2021 yılları arası veriler yer almaktadır.

1. KÜRESEL REKABET

Küreselleşme, ülkeler arasındaki politik, sosyal, ekonomik ilişkilerin gelişimini ve yayılmasına katkı sağlayan, düşünce farklılıklarından kaynaklanan kutuplaşmaların çözümünü kolaylaştıran aynı zamanda inanışların, kültürlerin ve beklentilerin daha iyi ve kolay tanınmasına olanak sunan, ülkeler arasındaki ilişkileri gelişmesi ve yoğunlaşması gibi farklı olduğu düşünülen ancak birbiri ile ilişkili konuların maddi ve manevi değerlerin tümünün ulusal sınırların ötesine geçip tüm dünyaya yayılması şeklinde tanımlanabilmektedir (Çavuşoğlu, 2007). Küreselleşme kavramı, öncelikle ekonomi ve bilişim olmak üzere tüm alanlarda etkisini gösteren bir kavramdır.

Küreselleşen ortamda işletmeler için artık rekabet zorlu ve zorunlu hale gelmektedir. Rakipler sınırların ortadan kalktığı yerde, dünyanın her neresinde olursa olsun, ticari olarak başarı gösterebilecek ürün ve hizmete erişimi internet ortamında çok hızlı gerçekleştirmektedir. Bu durum rakiplerin harekete geçmesini kolaylaştırmakta ve hızlandırmaktadır. Günümüzde gelişen teknolojinin de tesiri ile zaman ve mekan kavramlarının anlamının değişmesi neticesinde rekabetin önemi daha da artmaktadır (İleri ve Horasan, 2010).

Küreselleşme süreci tüm dünyada baş döndürücü bir hızda devam etmektedir. Bununla birlikte örgütler rekabet üstünlüğü sağlamak ve sürdürülebilir firma olmak için mücadele vermektedir. Bunda kuşkusuz sermayenin sınırsız ve kolay bir şekilde dolaşımı ve serbest piyasa ekonomisinin etkisi oldukça fazladır. Yaşanan yoğun rekabet sebebi ile gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler, rekabet gücünü korumak ve rekabette üstünlük elde etmek için dış kaynaklarda bağımlılıklarını azaltmak, bunların temin edilme alternatiflerini çeşitlendirmek ve mevcut kaynaklarla ilgili kontrolleri sağlamak zorundadırlar (Oğuztürk ve Sarıçoban, 2013). Küreselleşme beraberinde uluslararası ilişkilerde de önemli değişikliklere yol açmış ve politik olarak da farklı yaklaşımlar ve ilişkilerin gelişmesinin sağlamıştır. Öyle ki Dünya Ekonomik Form'u tarafından ülkelerin rekabet edebilirliklerinin ölçülerek sıralandığı Küresel Rekabet Endeksi düzenli bir şekilde yayımlanmakta ve tüm ülkeler hem kendi hem de rakip ülkelerin durumlarını görebilmektedir. Küresel Rekabet Raporuna yer alan rekabet gücü kavramı bir ülkenin sürdürülebilir büyümesine katkı sağlayan kurumların, buna yönelik politikaların ve emekten, doğal kaynağa kadar üretim faktörlerinin tümünün verimliliğine dayanan bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Altay, 2017). Küresel rekabette avantaj sağlayabilmek için farklılaşmak, yeni yatırımcılar ya da hali hazırdaki yatırımcılar için en uygun koşulları sağlamanın önemi ülke genelinde ve işletmeler özelinde her geçen gün daha belirgin hale gelmektedir (Özer, 2008).

Küresel rekabette değişen çevre koşulları özellikle teknolojiadaki ilerlemelerin yön verdiği süreç, bilginin, üretim faktörlerinin, mal ve hizmetlerin uluslararası arenada dolaşıma girmesi ve aynı zamanda tüm uluslar tarafından paylaşılması işletmeler için farklı risklerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Akdemir, 2017).

2. ULUSLARARASI İŞLETMECİLİK; NEDENLER VE RİSKLER

Uluslararası işletmeciliği, bir işletmenin en az iki veya daha fazla ülkede uluslararası ölçekte örgütlenme, tedarik, üretim, pazarlama, sermaye, teknoloji, bilgi ve insan gücü faaliyetlerini kendi ülkesi dışında gerçekleştirmesi olarak ifade etmek mümkündür (Güner, 2021). Buradan anlaşılacağı üzere bir girişimin uluslararası girişim olarak nitelendirilebilmesi için yerel işletme fonksiyonlarının bir veya birden fazlasını uluslararası kapsamda yapabiliyor olması gerekmektedir. Kuşkusuz bunun en büyük nedeni küreselleşme kapsamında ortaya çıkan rekabet koşullarıdır. İşletmeler temel hedefleri olan karlılıklarını artırabilmek ve varlıklarını sürdürebilmek adına günümüz dünyasında mevcut pazarı muhafaza etmenin yanında artık yeni pazarlar bulma çabası içerisindeyler. Bunun için işletmelerin yerel kalmaktan çıkıp önce ulusallaşması daha sonra ise uluslararasılaşması, bir tercihten ziyade zorunluluk haline gelmektedir. Yeni pazarlara erişim ve bu sayede karlılıklarını artırmak için artan rekabet koşullarında işletmeler yüksek düzeyde belirsizlik içerebilecek pazarlara girme fırsatlarını aramaktadırlar (Dang vd., 2020; Diken ve Çelik, 2023).

İşletmelerin uluslararasılaşmasının nedenleri kavramsal olarak içsel ve dışsal nedenler olarak ikiye ayrılabilir. İçsel nedenler genel hatlarıyla işletmenin var olduğu ülke kaynaklı nedenler olarak ifade edilir. Bu nedenler işletmenin kendi varlığından kaynaklanan sistematik olmayan nedenler ya da ülke genelinde tüm işletmeleri etkileyen sistematik nedenlerdir. İşletmenin ülke koşullarında rekabet edemiyor oluşu, ürettiği ürünlerin uluslararası standartlarda oluşu, işletme sahiplerinin uluslararasılaşma isteği gibi nedenler işletme kaynaklı faktörler iken; asgari ücretin ve maliyetlerin artması, genel ekonominin bozulması, vergi artışları, mevsimsel etkili satışlarda meydana gelen azalmalar içsel nedenlerin sistematik unsurları olarak sıralanabilir (Koçak, 2019).

İşletmenin uluslararasılaşmasının dışsal nedenleri ev sahibi kaynaklı nedenler ve çevresel neden olarak ikiye ayrılabilir. Ev sahibi ülke kaynaklı nedenler işletmenin faaliyet göstereceği ülkenin işletmeyi o ülkeye çekebilmesini sağlayan nedenlerdir. Örneğin ucuz işgücü ve hammadde, işletmenin diğer pazarlarına olan yakınlık, ürettiği ürünlere olan yoğun talep bu nedenlerden bazılarıdır. Dışsal nedenlerden çevre kaynaklı olanlar ise Dünya Ticaret Örgütü, Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası gibi kurumların uluslararası işletmeciliğin artması yönünde uyguladıkları ve işletmenin bunları kullanması sonucunda ortaya çıkan nedenlerdir (Bilgütay, 2018).

Ulusal çatışmalar, savaşlar, terörizm, yolsuzluk ve gergin siyasi rejimlerin artan tehdidi nedeniyle dünya genelinde özellikle ticari faaliyetler benzeri görülmemiş bir risk düzeyiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu tür riskler, girişimler için uluslararası iş yapmalarının karşısında gizli bir maliyet olarak değerlendirilebilir. Riskler, işletmelerin birçok kararlarında etkilidir. Örneğin işletmeler bu riskleri göz önünde alarak kaynaklarını yeniden yönlendirir veya yeniden tahsis eder; maliyet sapmalarını ölçerek arz kaymalarına ve yatırımdan beklentilerini yeniden tasarlarlar. Uluslararası ölçekte bu risklerin sonucunda, işlemler azalır, kazançlar azalır, genişleme ve girişim sınırlandırılır ve kısıtlanmış girişimcilik, azalan teşvikler nedeniyle sermaye birikiminin yavaşlaması gerçekleşir (Bamiatzi vd., 2020). Bunların yanında doğal olsun ya da olmasın afet olarak tanımlanabilecek durumlardan da uluslararası işletmeler etkilenir ve bu durumlarda onlar için risk unsuru barındırır. Araştırmalar doğal afetlerle karşılaştırıldığında çok uluslu işletmelerin terör saldırıları sonrasında yatırım yapmama ihtimalinin daha yüksek olduğuna fakat aynı zamanda afetlerin aralıklı veya kalıcı doğasının uluslararası işletmelerin yer seçimi ve genişleme gibi kararlarını etkileyebileceğine dair kanıtlar sunmaktadır. Süreksiz doğal risk, firmaya giriş ve genişlemenin önünde önemli bir engel olsa da aralıklı şiddet veya düşük etkili ancak kalıcı afet riskinin, uluslararası işletme stratejileri üzerinde ulusal düzeydeki çatışmalara göre daha düşük bir etkisi vardır (Nielsen vd., 2023).

Uluslararası işletmeler, uluslararası pazarda faaliyet gösterdiklerinde farklı risklerle karşı karşıya kalırlar. Uluslararası işletmelerin karşı karşıya kaldığı bazı riskler şunlardır;

2.1. Politik Riskler: Bu risk ülkeler arasındaki siyasi istikrarsızlık, politik değişimler, hükümet düzenlemeleri ve politik kararların alınması sonucunda ortaya çıkan bir risk olmakla beraber, politik risk bir hükümet eyleminin uluslararası yatırım yapan bir firmanın nakit akışlarını olumsuz etkileme riskini ifade eder. Bu, özel varlıklara hükümet tarafından el konulması ve karlar üzerinden beklenmedik vergiler veya zararlı parasal düzenlemeler gibi sürünen kamulaştırma biçimleri olarak ifade edilebilir. Daha yüksek siyasi riske sahip ülkeler, gelecekteki hükümet politikalarının belirsizliği ve firmaların işlem davranışlarını ayarlamalarına neden olan daha düşük kanun uygulama gücü olarak nitelendirilir (Qian ve Qiu, 2023). Örneğin, siyasi çalkantılar ve çatışmalar, hükümetin politikalarını değiştirmesi veya yeni düzenlemeler getirmesi işletmelerin faaliyetlerini olumsuz etkileyebilir.

2.2. Ekonomik ve Finansal Riskler: Uluslararası işletmeler, farklı ülkelerdeki ekonomik dalgalanmalardan etkilenebilirler. Döviz kurlarındaki dalgalanmalar, enflasyon, faiz oranlarındaki değişiklikler, ekonomik krizler gibi faktörler işletmelerin karlılığını etkileyebilir. Bu dalgalanmaların ani ve beklenmedik bir şekilde gerçekleşmesi işletmenin mevcut ve ilerdeki faaliyetlerini etkileyecektir. Küresel piyasaların hareketliliği, karmaşık finansal maliyetler ve işlem şekilleri ile gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri, çeşitli yapıdaki finansal riskleri meydana getirir (Yeşilkuş ve Özbozkurt, 2021). Uluslararası işletmeler, finansal piyasalardaki belirsizlikler ve risklerle karşılaşabilir. Kredi riski, likidite riski, finansal piyasa dalgalanmaları gibi özellikle bankacılık sektöründe ortaya çıkan durumlar işletmeler için öngörülemez riskler oluşturacaktır.

2.3. Hukuki Riskler: Farklı ülkelerdeki hukuki düzenlemeler, yasal süreçler ve uyumsuzluklar uluslararası işletmeler için hukuki riskleri oluşturur. Farklı ülkelerdeki ticaret yasaları ve düzenlemeleri, fikri mülkiyet hakları ihlalleri, sözleşme anlaşmazlıkları gibi faktörler işletmelerin hukuki açıdan risk altında olmasına neden olabilir.

2.4. Operasyonel Riskler: Uluslararası işletmelerin farklı ülkelerde operasyonlarını yürütürken karşılaştıkları riskler operasyonel riski oluşturur. Bu operasyonlar tedarik zinciri sorunları, lojistik problemler, kalite kontrol zorlukları olabilir ve bu faktörler işletmelerin operasyonel süreçlerini etkileyebilir.

2.5. Reputasyonel Riskler: İtibari risk olarak ifade edilen reputasyonel riskin kökeninde işletmelerin farklı kültürel ve sosyal çevrelere uyum sağlayamama durumu yatmaktadır. Toplumun üyesi olarak bir kişinin edindiği bilgi, inanç, sanat, hukuk, ahlak, gelenek ve diğer becerileri içeren karmaşık bir bütün olarak tanımlanan kültür işletmelerin uluslararasılaşmasında ve bunu sürdürebilmesinde oldukça etkilidir (Hill, 2013). Çünkü A ülkesinde çok rahat satılabilen bir ürün bütün özellikleri aynı kalsa dahi B ülkesinde kültür kaynaklı olarak satılamayabilecektir. Bunu akabinde ise o ülkede işletme reputasyon krizi ile karşı karşıya kalacaktır. Ayrıca etik dışı uygulamalar, çevresel sorunlara duyarsızlık, tüketici memnuniyetsizliği gibi faktörler işletmelerin itibarını olumsuz etkileyebilir.

Genel olarak, uluslararası işletmeler riskleri en aza indirirken yatırım getirilerini en üst düzeye çıkarabilecekleri hedef ülkelere yatırım yapmak isterler. Bu, ev sahibi ülkenin uluslararası işletmelerin faaliyet göstermesi için en uygun veya elverişli ortamı sağlayamaması durumunda yabancı yatırımın olumsuz etkileneceğini göstermektedir. Bu risk faktörlerinin çoğu lokasyona özgü olduğundan, risk faktörlerinin kötü yönetimi, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki doğrudan yabancı yatırım girişlerini önemli ölçüde azaltabilir (Okaför vd., 2020).

İşletmeler uluslararasılaşma stratejilerini farklı şekilde belirleyebilir ve pazara farklı şekillerde girebilirler. En yaygın olan yabancı pazara giriş şekilleri ihracat yoluyla, lisans anlaşmaları ile, franchising ile, üretim sözleşmeleri yoluyla ya da doğrudan yabancı yatırım yoluyla pazara giriştir. Uluslararası işletmeler pazara farklı şekillerde girebilirken farklı stratejiler oluştururlar. Genel olarak bu stratejiler ürün-pazar stratejisi ve rekabet stratejisi olarak ikiye ayrılır. Ürün-pazar stratejileri; işletmenin mevcut ürün-pazar stratejisini terk etmeksizin satışlarını artırmaya çalıştığı pazara nüfuz etme stratejisi, mevcut ürün ve hizmetlerin karakteristiklerinde bazı değişiklikler yaparak oluşturduğu pazar geliştirme stratejisi, mevcut pazarında kalmaya devam ederken, bir taraftan da yeni ürünler ve hizmetler geliştirmeye çalıştığı ürün geliştirme stratejisi ve aynı anda hem mevcut ürün/hizmet karmasını hem de mevcut pazarını değiştirdiği çeşitlendirme stratejilerinden oluşmaktadır. Rekabet stratejileri ise; temel

odağı işletmenin maliyetlerinin düşürülmesi olan maliyet liderliği stratejisi, temelinde maliyetlerin kontrol altına alınması değil, inovasyon ve yüksek katma değer yaratılması ön plana çıktığı farklılaşma stratejisi, ürün ve hizmetlerinin sunumunda niş olarak nitelendirilebilecek belirli bir pazara odaklandığı odaklanma stratejilerinden oluşmaktadır. İşletmeler bu stratejileri uygularken; stratejik alanda yaşanan değişimlere ilişkin farkındalıklarının, küreselleşmenin etkilerine ilişkin farkındalıklarının, işletmelerin zamanında harekete geçebilmesinin önemine ilişkin farkındalıklarının ve inovasyonun artan önemine ilişkin farkındalıklarının yüksek olması gerekmektedir (Demirci vd., 2018).

3. TÜRKİYE’DEKİ YURT DIŞINDA KONTROL EDİLEN GİRİŞİMLER

Bu bölümdeki veriler TÜİK tarafından 2023 yılı Nisan ayında sonuçları yayınlanan ve yıllık olarak web üzerinden, araştırma çerçevesindeki tüm girişimlere uygulanan “Yurt Dışında Kontrol Edilen Girişim İstatistikleri Araştırması” ile derlenen Yurt Dışında Kontrol Edilen Girişim İstatistikleri’nden elde edilmiştir. Araştırma sonucunda, yurt dışında kontrol edilen girişim sayısı, ciro, yıllık ortalama çalışan sayısı ve personel maliyeti değişkenlerine dair verilere yer verilmiştir. Bu çalışmada yer alan veriler, doğrudan veya dolaylı olarak yurt dışında faaliyet gösteren en az bir girişim üzerinde kontrolü olan Türkiye’de yerleşik olup yabancı kontrolünde olmayan girişimleri kapsamaktadır. Bu çalışmada coğrafi kapsam olarak Türkiye hariç tüm Dünya değerlendirilmeye tabi tutulmuş ve dönem olarak 2016- 2021 yılları arasındaki veriler değerlendirilmiştir.

Yurt Dışında Kontrol Edilen Girişim yurt dışında faaliyet gösteren ancak Türkiye’de yerleşik girişimlerin doğrudan veya dolaylı olarak kontrolünde olan girişimleri tanımlamaktadır. Bir başka ifade ile merkezi Türkiye’de olan yurt dışında faaliyet gösteren ve yabancıların kontrolünde olmayan uluslararası işletmeleri tanımlamaktadır. Bu veriler doğru okunduğu ve analiz edildiği takdirde hem Türkiye’nin uluslararası işletmeleri hakkında bugünün fotoğrafını hem de Türkiye’deki uluslararası işletmeciliğin geleceği hakkında bilgi verecektir. Veriler ekonomik olarak sektörel bazda, coğrafi bölgelere ve ülkelere göre girişim sayısı, ciro, çalışan sayısı ve personel maliyeti olarak listelenmiştir. Bu sayede Türkiye merkezli uluslararası işletmelerin ekonomik yapıları ve bölgesel karakterleri hakkında bilgi sahibi olunmuştur.

Tablo 1. Sektörlere Göre Girişim Sayıları ve Cirolar (Sektörde faaliyet gösteren işletme sayısı 3 ya da daha az olduğu için ve işletmeler bilinebileceği için bu sektörler “c” ile gösterilmiştir.)

	Girişim sayısı						Ciro (Milyon \$)					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Toplam	1.598	1.850	1.921	2.097	2.336	2.373	47 855	53 056	57 003	59 615	55 040	74 797
Sanayi	298	352	346	373	447	465	15 217	16 255	17 450	18 175	17 348	21 526
B - Madencilik ve taşocakçılığı	c	c	c	c	c	c	c	c	c	c	c	c
C - İmalat	248	299	296	314	370	382	13 654	14 106	14 799	15 860	14 970	18 649
D - Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtım	31	36	35	46	58	64	1 395	2 040	2 507	2 247	2 322	2 783
E - Su temini; Kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme	c	c	c	c	c	c	c	c	c	c	c	c
İnşaat	262	260	276	299	334	330	12 092	10 485	8 033	8 690	8 958	9 807
F - İnşaat	262	260	276	299	334	330	12 092	10 485	8 033	8 690	8 958	9 807
Ticaret	526	636	692	720	771	788	16 039	20 741	25 062	25 610	21 517	34 646
G - Toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı	526	636	692	720	771	788	16 039	20 741	25 062	25 610	21 517	34 646
Hizmet	512	602	607	705	784	790	4 507	5 575	6 458	7 140	7 217	8 818
H - Ulaştırma ve depolama	206	251	224	259	272	283	1 514	1 887	1 778	2 433	2 723	2 829
J - Bilgi ve iletişim	46	58	55	82	102	106	229	298	395	425	574	881
K - Finans ve sigorta faaliyetleri	108	98	101	108	129	108	1 868	2 062	2 471	2 486	2 907	3 469
M - Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	55	62	75	99	124	137	76	80	143	173	197	367
N - İdari ve destek hizmet faaliyetleri	27	28	27	31	36	46	161	401	642	619	319	618
Diğer hizmetler	70	105	125	126	121	110	659	848	1 029	1 003	497	654

Kaynak: TÜİK Yurt Dışında Kontrol Edilen Girişim İstatistikleri, 2021

Türkiye merkezli uluslararası girişim sayıları incelendiğinde 2016 yılında 1.598 olan girişim sayısının 2021 yılında kadar düzenli olarak arttığı ve 2021 yılında 2.373 olduğu görülmektedir. İşletme sayısında %48'lik bir artış olduğu görülmektedir. Aynı dönem içerisinde işletmelerin cirolarına baktığımızda ise 2016 yılında işletmelerin ciroları 47.8 milyar dolardan 74.8 milyar dolara çıkmıştır ve burada artış %56'dır. Bu durum bizi yıllar itibariyle uluslararası faaliyet göstermeye başlayan işletmelerin nitelik olarak eskiye göre daha iyi durumda olduğuna ya da mevcut işletmelerin zaman içerisinde farklı stratejiler neticesinde cirolarını arttırdıkları sonucuna ulaştırmaktadır. Hangi durum geçerli olursa olsun bu, Türkiye merkezli uluslararası işletmeler açısından ileriye dönük olarak umut verici bir neticedir.

Sektörel bazda rakamlar incelendiğinde en çok girişim sayısının 2021 yılı itibariyle hizmet, ticaret, sanayi ve inşaat olarak sıralandığı görülmektedir. 2016 yılında ticaret sektöründe faaliyet gösteren işletme sayısı hizmet sektöründe faaliyet gösteren işletme sayısının önünde iken 2021 yılında bu durum değişmiştir. Sektörel anlamda dikkat çeken bir başka detay ise yıllar itibariyle sanayi sektöründeki girişim sayıları 2016 yılından 2021 yılına gelindiğinde %56 oranında artmıştır. Diğer üç sektörde artış olmasına karşın oranlar bu kadar yüksek değildir. 2020 pandemi döneminden 2021 yılına geçildiğinde sadece inşaat sektöründeki girişim sayıları azalmıştır. Burada pandemi dışında diğer faktörlerin etkili olup olmadığı araştırmaya açıktır. İşletmelerin ciroları çerçevesinde rakamlara baktığımızda inşaat sektöründe işletmelerin cirolarının 2016 yılında 2021 yılına gelinceye kadar bazı yıllar küçük miktarlarda artsa da genelde sürekli düşüş gösterdiği ve 2016 yılındaki cirolara inşaat sektöründeki işletmelerin bir daha ulaşamadığı görülmektedir. 2019 yılı ve 2020 pandemi dönemindeki cirolarda genel düşüş olmasına karşın inşaat ve hizmet sektöründeki işletmelerin ciroları küçük miktarlarda olsa da artmıştır.

Tablonun burada yer verilmeyen ikinci bölümünde yer alan sektörel olarak çalışan sayıları ve personel maliyetleri incelendiğinde karşımıza çıkan tablo genel olarak şunları içermektedir;

- Çalışan sayıları 2016 yılından 2021 yılına gelindiğinde %12 oranında artmış fakat personel maliyetleri 3,9 milyar dolardan 5,2 milyar dolara çıkarak yüzde 33 artmıştır. Bunda dünya genelindeki genel ekonomik bozulmaların, taban ücretlerdeki artışların ve artan enflasyon rakamlarının etkisinin olması muhtemeldir.

- 2021 yılı itibariyle sektörel olarak en fazla çalışan sayısı sanayi sektöründe olup onu inşaat, hizmet ve ticaret izlemektedir. Bu dönemde 265 bin çalışanın 111 bini sanayi sektöründe çalışmaktadır.

- 2021 yılında birim personel maliyeti yıllık 19.616 dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu da aylık olarak 1,634 dolardır ve bu değer gelişmiş ülkelerin ortalama asgari ücretlerine denk gelmektedir.

- Sektörel bazda birim personel maliyetleri yıllık olarak incelendiğinde ise, sanayi sektöründe 20.350 dolar, inşaat sektöründe 17.319 dolar, ticaret sektöründe 17.034 dolar ve hizmet sektöründe ise 23.263 dolar olduğu görülmektedir. Hizmet sektöründe faaliyet gösteren çalışanların birim ücretlerinin yüksek olması bizi bu kişilerin daha nitelikli olması sonucuna ulaştırabilir.

- Pandeminin etkisini gösterdiği düşünülen 2020'den 2021 yılına geçiş dönemine baktığımızda bu yıllarda inşaat ve ticaret sektörlerinde çalışan sayıları azalırken sanayi ve hizmet sektörlerinde çalışan sayıları artmıştır. Personel maliyetleri ise her sektörde artmıştır. Bu durum inşaat ve ticaret sektörlerinde birim personel maliyetlerinin arttığı şeklinde değerlendirilebilir.

Bu sonuçlar çalışan sayılarının ve maliyetlerinin karakteristikleri hakkında bilgi vermekte olup sonuçlarla ilgili veriler dünya geneli ile karşılaştırıldığında yeni sonuçlarla karşılaşılabileceğini göstermektedir. Ayrıca sektör bazlı girişim sayılarının, ciro miktarlarının, çalışan sayılarının ve personel maliyetlerinin farklılaşmasında o sektörde faaliyet gösteren işletmelerin buldukları ülkelerin ekonomilerinin etkisi de söz konusu olabilmektedir.

Tablo 2. Coğrafi Bölgelere Göre Girişim Sayıları ve Cirolar

Coğrafi bölge	Girişim sayısı						Ciro					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Toplam	1.598	1.850	1.921	2.097	2.336	2.373	47.855	53.056	57.003	59.615	55.040	74.797
Afrika	124	136	139	167	172	186	3403	4187	4588	5757	5441	6147
Kuzey Afrika	89	97	93	100	93	92	2 362	3 042	2 802	3 146	2 550	2 753
Diğer Afrika Ülkeleri	35	39	46	67	79	94	1 042	1 145	1 786	2 611	2 891	3 394
Amerika	106	140	149	170	184	187	2564	2775	3599	3571	3158	4720
Kuzey Amerika Ülkeleri	97	127	133	149	157	152	2 398	2 611	3 373	3 151	2 583	4 176
Orta Amerika Ülkeleri	5	8	9	15	20	25	5	6	33	218	395	313
Güney Amerika Ülkeleri	4	5	7	6	7	10	162	157	194	202	180	231
Asya - Yakın ve Ortadoğu Ülkeleri	454	482	502	528	575	607	18941	19.328	19179	20197	17576	22960
Diğer Asya Ülkeleri	251	264	271	276	268	271	9765	10541	11660	13200	11604	13659
Avrupa	879	1050	1093	1200	1369	1352	22432	26380	29409	29933	28685	40636
Avrupa (AB27+EFTA)	552	661	665	754	871	864	13798	14716	16164	16952	16776	22514
Diğer Avrupa Ülkeleri	327	389	428	446	498	488	8635	11664	13246	12981	11909	18121
Okyanusya	35	42	38	32	36	41	514	385	228	157	180	335
Avustralya-Yeni Zelenda	2	3	3	5	6	7	68	70	69	48	50	61
Diğer Okyanusya Ülkeleri	33	39	35	27	30	34	447	315	159	109	129	274

Kaynak: TÜİK Yurt Dışında Kontrol Edilen Girişim İstatistikleri, 2021

Türkiye merkezli uluslararası işletmelerin sayısı dünya genelinde bölgelere göre incelendiğinde 2021 yılı itibarıyla en çok işletme Avrupa bölgesinde yer almaktadır. Bu bölgede yer alan işletme sayısı diğer tüm bölgelerin toplamından daha fazladır. Bunda Türkiye'nin gümrük birliği anlaşmasına dahil olması ve coğrafi olarak Avrupa'ya yakınlığının olmasının yanı sıra; yurtdışında en çok Türk vatandaşının Avrupa'da yaşıyor oluşunun etkisinin olması muhtemeldir. 2016 yılından 2021 yılına gelindiğinde oransal olarak en çok işletme artışının yaşandığı bölge %76 ile Amerika olmuş onu %54 ile Avrupa izlemiştir. Amerika'daki işletme sayısının neredeyse iki katına çıkmasının nedenleri araştırılmaya değerdir.

İşletmelerin bölgesel ciroları karşılaştırıldığında 2021 yılı itibarıyla en yüksek ciro Avrupa bölgesinde gerçekleşmiş onu Asya, Afrika, Amerika ve Okyanusya izlemiştir. Aynı dönemde Avrupa'daki işletmelerin cirolarının toplamı diğer dört bölgenin toplamından yüksek olmuştur. Bu durum beklenildiği üzere işletme sayıları ile paralellik göstermektedir. İşletmelerin bölgesel ciroları 2016 ve 2021 yılları arasında kıyaslandığında Afrika bölgesinde işletme sayısı %50 artarken ciro %81 artmış, Amerika bölgesinde işletme sayısı %76 artarken ciro %84 artmış, Asya bölgesinde işletme sayısı %34 artarken ciro %21 artmış, Avrupa bölgesinde işletme sayısı %54 artarken ciro %81 artmış ve Okyanusya bölgesinde işletme sayısı %17 artmış buna karşılık ciro bu bölgede %35 azalmıştır. Bu sonuçlara bakıldığında işletme sayısına karşılık cirodaki en yüksek artış Afrika bölgesinde olmuştur. Bu durum, burada faaliyet gösteren işletmelerin oransal anlamda daha yüksek cirolara ulaştıracak faaliyetler içerisinde olduğu ya da faaliyetlerinde daha yüksek cirolar elde ettikleri sonucuna ulaştırabilir. Okyanusya bölgesine bakıldığında ise burasının Türkiye'ye coğrafi uzaklığının dezavantajını yaşadığı söylenebilir. Buraya dair en dikkat çeken sonuç 2016 yılından 2021 yılına gidilirken; işletme sayısı artmasına rağmen, işletmelerin ciroları azalış göstermiştir. Dikkat çeken bir başka sonuç ise Orta Amerika bölgesindeki rakamlardır. Bu bölgede 2016 yılında faaliyet gösteren 5 işletmenin cirosu 5 milyar dolarken; 2021 yılında faaliyet gösteren 25 işletmenin cirosu %6.263 artarak 313 milyar dolar olmuş hatta 2020 yılında 395 milyar dolara yükselmiştir. Bu rakamlarda kuşkusuz Türkiye'nin bu bölgede yer alan ülkeler ile kurmuş olduğu ikili ilişkilerin etkisi bulunmaktadır.

Tablonun burada yer verilmeyen ikinci bölümü yani bölgesel olarak çalışan sayıları ve personel maliyetleri incelendiğinde karşımıza çıkan tablo genel olarak şunları içermektedir;

- Çalışan sayılarına bakıldığında işletme sayılarıyla doğru orantılı olarak en çok çalışanın 127.292 çalışan ile Avrupa Bölgesinde olduğu görülmektedir. Daha önce belirtildiği üzere Avrupa Bölgesindeki işletmelerin ve çalışanların çok oluşunda Avrupa'nın bölgesinin coğrafi yakınlığının ve bölgedeki Türk vatandaşlarının çok oluşunun etkisi bulunmaktadır.

- Birim personel maliyetlerine bakıldığında 2016 yılında en yüksek birim personel maliyeti yıllık 66.332 dolar ile Amerika Bölgesinde gerçekleşirken, en düşük birim personel maliyeti 9.139 dolar ile Afrika Bölgesinde gerçekleşmiştir. 2021 yılına gelindiğinde ise söz konusu rakamlar Amerika Bölgesinde 54.371 dolar Afrika Bölgesinde ise 11.064 dolar olmuştur. Buradan görüleceği üzere Amerika Bölgesinde birim personel maliyetleri düşerken Afrika Bölgesinde artmıştır. Rakamların bu derece birbirinden uzak oluşunda bölgesel ekonomik ve gelişmişlik düzeyleri etkili olduğu açıktır.

- Okyanusya Bölgesi birim personel maliyeti noktasında diğer bölgelere nazaran daha dengeli bir yapı sergilemiştir. Bunda bölge ülkelerinin istikrar seviyelerinin yüksek oluşu etkilidir. 2016 ve 2021 yılları karşılaştırıldığında yıllık personel maliyetleri yalnızca 1.500 dolar civarında değişkenlik göstermiştir. Okyanusya Bölgesinin alt kırılımında Avustralya ve Yeni Zelanda'nın yer aldığı bölgede yıllık birim personel maliyeti 100.281 dolar ile Dünyadaki en yüksek maliyeti oluşturmaktadır.

Tablo 3. Ülkelere Göre Girişim Sayıları ve Cirolar

Ülke	Girişim sayısı						Ciro (Milyon \$)					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Toplam	1 598	1 850	1 921	2 097	2 336	2 373	47 855	53 056	57 003	59 615	55 040	74 797
Birleşik Krallık	62	81	103	102	120	105	3 743	5 671	6 898	6 044	4 758	9 612
Birleşik Arap Emirlikleri	44	43	60	59	59	61	4 792	5 913	7 192	8 031	5 937	7 312
Rusya Federasyonu	96	114	113	117	119	127	2 662	3 772	3 552	3 689	4 295	4 617
İsviçre	21	24	23	24	26	31	1 944	2 717	2 983	2 357	2 060	4 498
ABD	91	121	126	140	149	145	2 368	2 566	3 131	3 121	2 552	3 684
Hollanda	58	68	82	96	114	94	2 399	2 090	2 064	2 066	2 528	3 006
Almanya	136	163	159	183	213	207	2 383	2 591	2 526	2 720	2 374	2 534
Romanya	60	63	64	76	80	90	1 033	1 275	1 390	1 607	1 545	2 267
Kazakistan	42	48	52	56	69	72	1 793	1 898	1 523	1 532	1 494	2 199
Bahreyn	8	7	9	10	12	10	334	378	539	810	1 046	1 514
Bulgaristan	30	33	34	42	44	42	705	734	837	1 022	1 090	1 372
Kuveyt	-	5	8	8	9	11	-	248	577	588	1 278	1 328
İtalya	39	49	51	50	62	61	680	677	922	1 015	1 022	1 241
Mısır	27	28	27	26	23	27	604	809	801	876	860	1 132
Malta	57	73	64	61	67	72	759	954	964	723	920	1 032
Ukrayna	38	47	50	55	68	63	388	459	677	479	783	1 020
Polonya	22	29	29	26	28	29	642	580	702	850	713	1 011
Suudi Arabistan	36	32	28	30	28	28	1 288	1 025	1 031	1 384	1 305	982
Irak	54	57	50	46	46	38	744	776	747	820	700	934
Çin Halk Cumhuriyeti	39	42	38	40	42	47	620	573	622	560	521	823
Diğer ülkeler	638	723	751	850	958	1 013	17 975	17 351	17 328	19 321	17 259	22 681

Kaynak: TÜİK Yurt Dışında Kontrol Edilen Girişim İstatistikleri, 2021

Ülke bazlı Türkiye'deki Yurt Dışında Kontrol Edilen Girişimlerin sayısı bu çalışma kapsamında en spesifik sonuçları ortaya koymaktadır. Girişim sayısının en çok olduğu ülke 2016 yılından 2021 yılına kadar Almanya olmuştur. Almanya'nın bu derece yüksek oluşunda en çok Türk vatandaşının olduğu yabancı ülke olmasını etkisi oldukça yüksektir. Buna karşılık 2021 yılında girişimlerin en çok ciro elde ettiği ülke İngiltere olmuş onu Birleşik Arap Emirlikleri izlemiştir. Diğer yıllar incelendiğinde de bu iki ülke en çok ciro elde edilen ülkeler olmuştur. Girişim başına ciro rakamlarına bakıldığında ise 2021 yılında bir girişimin en çok ciro elde ettiği ülke 151 milyon 375 bin dolar ile Bahreyn olmuştur. Bu ciro bu ülkede faaliyet gösteren 7 girişimin ortalama değeridir. En az ciro elde edilen ülke ise 16 milyon 191 bin dolar ile Ukrayna olmuştur. 2021 yılı itibariyle girişimlerin en çok ciro elde ettikleri ülkeler incelendiğinde birçok Avrupa ülkesi yer alırken Fransa'nın olmayışı dikkat çekicidir. Bu ülke uluslararası işletmecilik noktasında Türkiye'de yer alan işletmeler çerçevesinde incelenebilir. Türkiye'nin coğrafi konumu, ekonomisinin gelişmekte olan ülkeler kategorisinde yer alışı Dünya'nın çok farklı coğrafyalarında yer alan çok farklı kültürlerin bulunduğu ülkelerde işletmelerin faaliyet göstermesini sağlamıştır.

Tablonun burada yer verilmeyen ikinci bölümü yani ülke olarak çalışan sayıları ve personel maliyetleri incelendiğinde karşımıza çıkan tablo genel olarak şunları içermektedir;

- 2021 yılı için birim personel maliyetinin en yüksek olduğu ülke 157.538 dolar ile İsviçre olmuştur. Genel olarak Kuzey Avrupa Ülkeleri'nde hayat standartlarının yüksek oluşu bu sonuçların çıkmasında etkili olmuştur. En az maliyetin olduğu ülke ise 5.359 dolar ile Mısır olmuştur.

- En çok girişim Almanya'da olmasına rağmen çalışan sayısının en çok olduğu ülke Rusya olmuştur. Bu rakamda özellikle inşaat sektöründe yer alan girişimlerin Rusya'da faaliyet göstermelerinin etkisi fazladır.

- Birçok ülke için ev sahibi konumunda bulunan Çin'de yer alan girişim sayısı 2021 yılında 47 olmuş, ciro ise 823 milyon dolar ile ilk 20 ülke içinde en az ciro edilen ülke olmuştur. Bu rakamlar girişimler için Çin'in halen Türkiye'deki Yurt Dışında Kontrol Edilen Girişimler için Pazar olabileceğini göstermektedir.

4. TÜRKİYE'DEKİ İŞLETMLERİN YURT DIŞINDA KONTROL ETTİKLERİ GİRİŞİMLERİNİN TÜRK EKONOMİSİNE ETKİLERİ

Küreselleşme neticesinde bir işletmenin farklı bir ülkede faaliyet göstermesinin hem faaliyette bulunduğu ev sahibi ülke hem de işletmenin kendi ülkesi ki bunu kaynak ülke olarak adlandırabiliriz, açısından birçok faydası bulunmaktadır. İşletmenin faaliyette bulunduğu ülkeye sermaye aktarımı ile istihdamın artırılması cari açığın azaltılması gibi birçok makro ekonomik veri için pozitif katkı sağlamanın yanında kaynak ülke içinde how-know becerilerini oraya taşıması, kazancının bir bölümü ile kendi ülkesinde faaliyette bulunması sayesinde ekonomiye katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Yurtdışındaki yatırımların kaynak ülkedeki etkisini yatırımlar, istihdam ve verimlilik üzerinden ele almak mümkündür. Yurtdışı yatırımlar her ne kadar ülkeden sermaye çıkışı demek olarak görülse de yurt dışında yapılan yatırımın finansmanı şayet yurtiçinden değil de hedef ülke veya üçüncü ülkeler üzerinden sağlanıyorsa, yurtiçindeki sermaye stokunda bir azalma söz konusu olmamaktadır. Örneğin, firmalar yurtdışındaki üretimle maliyetleri düşürerek kazanılan maliyet avantajını yurtiçindeki yatırımlara yansıtmaktadırlar. Ayrıca yurtdışı yapılan faaliyetler ile yurtiçinde bir bağlantı söz konusu ise yurtdışındaki her üretim yurtiçindeki üretimi de artıracaktır. İstihdam açısından bakıldığında ise ilk etapta yurtdışına bir istihdam kayması durumu oluşurken ilerleyen zamanlarda kaynak ülkedeki merkezde çalışan personel sayısı da artırılabileceği durumunda kalınacak mavi yakalı personel yerini beyaz yakalı personele bırakacaktır. Son olarak verimlilik açısından bir değerlendirme yapılırsa, işletmelerin yurtdışı faaliyetleri ile ön plana çıkması rakip işletmeler içinde rekabet avantajı sağlamak adına yeni hamleler yapmayı mecbur bırakacak ve bu kaynak ülkenin kaynaklarının optimum verim ile kullanılması sonucunu doğuracaktır. Bu durum birçok gelişmiş ülke için böyle olduğu üzere Türkiye içinde bu şekilde gerçekleşmektedir (Ticaret Bakanlığı Yurtdışı Yatırım Raporu, 2022).

Bu çalışmada kullanılan ikincil verilerden yola çıkarak uluslararası işletmelerin neredeyse tamamı için önemli olan yeni gelişmelerin yaşandığı söylenebilir. Tüm girişimler için olduğu gibi uluslararası girişimler içinde ciro ve personel maliyetleri o bölgedeki yatırım kararlarını doğrudan etkilemektedir. Örneğin ucuz işgücüne sahip Çin bu anlamda birçok ülke için olduğu gibi Türkiye içinde tercih edilebilir bir durumdur.

Küresel Rekabet Çerçevesinde Türkiye'deki Yurt Dışında Kontrol Edilen Girişimler' in Türk Ekonomisine Etkileri çalışması 2016-2021 yıllarını kapsayacak şekilde değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirme yapılırken 2019 yılında başlayan pandeminin dünya ekonomisi üzerindeki etkisini unutmamak gerekir. 2020 yılında 2021 yılına geçişte girişim sayısı dönem içerisinde en düşük artışı yaşarken 2020 yılında işletmelerin cirolarında bir azalış görülmüştür. Bunda 2020 yılında dünya genelinde etkisini gösteren COVID-19 salgınının etkisinin olması muhtemeldir. Salgının ekonomik yansımaları uluslararası işletmecilikte de kendisini göstermiştir. 2021 yılında toparlanmanın etkisiyle işletmelerin cirolarında bir önceki yıla göre yaklaşık %40'lık bir artış yaşanmıştır. Bu durum salgın sonrası ekonomik toparlanmanın uluslararası işletmeler açısından kısmen de olsa kolay gerçekleştirilebildiğini göstermektedir. COVID-19 salgınında da yaşandığı üzere farklı ülkeler aynı krize farklı tepkiler verebilmektedir. Çok uluslu şirketler bu durumda ulusal şirketlere kıyasla daha rahat hareket imkânı bulmakta ve kendi faaliyetlerini en üst düzeyde gerçekleştirebilecek hamleleri daha kolay yapabilmektedirler. 2020-2021 pandemi geçişi esnasında pandemiden en çok etkilenen Avrupa ülkelerinde faaliyet gösteren girişim sayıları genel olarak azalırken, Avrupa kadar etkilenmeyen ya da bunu yansıtmayan birçok ülkede girişim sayısı artmıştır. Bu durum işletmelerin cirolarına da yansımıştır ve sonuç olarak daha önce belirtilen nedenler çerçevesinde Türkiye açısından değerlendirdiğimizde ciro azalışlarından Türkiye ekonomisi de olumsuz olarak etkilenmiştir.

Küresel Rekabet Çerçevesinde Türkiye'deki Yurt Dışında Kontrol Edilen Girişimler' in Türk Ekonomisine Etkileri çalışmasında sektör ve ülke olarak detaylı analizler yapılabilir. Örneğin ABD 2022 yılında en çok potansiyel ülke olarak belirlense de yıllar itibariyle değerlendirildiğinde Almanya, Türkiye ve Türk ekonomisi için hep listenin başında yer almıştır. Çin, potansiyeli yüksek bir ülke ve henüz çok az girişim bulunmakta olup bu anlamda Çin girişimcilerimiz tarafından önemli bir pazar olarak değerlendirilebilecektir. Kocaeli Sanayi Odası tarafından 2021 yılında yayınlanan Çin Ülke Profili; Türk Şirketleri İçin İş Yapma Rehberi' ne göre Çin'de faaliyet gösteren yabancı işletme sayısı 960.725'dir ki bu rakamın içinde Türkiye'deki Yurt Dışında Kontrol Edilen Girişimler' in sayısı görüleceği üzere 823'dür bu sayının artmasının Türkiye ekonomisi için yapacağı katkı yadsınamaz derecede olacaktır. Bunun temel nedeni Dünya ekonomisi içinde Çin'in her geçen yıl aldığı payın artmasıdır. ABD açısından incelediğimizde özellikle Dünya'daki rezerv paranın halen dolar oluşu orada yapılacak ve ülkeye aktarılacak paranın cari açık üzerinde ciddi bir etkisinin olmasını sağlamaktadır. ABD'de yer alan Türkiye'deki Yurt Dışında Kontrol Edilen Girişimler' in elde ettiği ciro 2021 sonu itibariyle 3,6 milyar dolardır. Bu rakam 2021 yılında Türkiye'nin dış ticaret açığı olan 46,1 milyar doların yaklaşık %7.8'ine karşılık gelmektedir.

Bölgesel olarak değerlendirme yapıldığında girişim sayısının en çok olduğu bölge Avrupa bölgesidir. Bu durum dönem dönem politik olarak sorun yaşanıyor olsa da hem Avrupa Bölgesi ülkeleri hem de Türkiye için karşılıklı ekonomik bağımlılığın önemli düzeyde olduğunu göstermektedir. Nitekim bu bölge için Türkiye yerleşik işletmelerindeki istihdamın sayısı 2021 yılı itibariyle 127.292 kişi olmuştur. İstihdamın makro ekonomi ilişkisi göz önüne alındığında bu rakamın dolaylı olarak yaklaşık 500 bin kişiyi etkilemesi muhtemeldir. Afrika Bölgesi'ndeki girişim sayısı 2016 yılına 126 iken 2021 yılında % 50'lik bir artış göstermiştir. Bu durumun arka planında bugün Afrika Bölgesi'ndeki elçilik sayısının 44'e yükselmesinin ve Ankara'daki Afrika ülkelerin elçilik sayısının 38 olmasının etkisi bulunmaktadır. Girişimlerin yer alığı ülkelere bakıldığında Türk Devletler Teşkilatı üyelerinden sadece Kazakistan'ın yer aldığı görülmektedir. Bu durum diğer Türk Devletleri de düşünüldüğü zaman istenilen bir durum değildir. Bu durumun 2021 yılında Türk Devletleri Teşkilatı'nın kurulması ve ilişkilerin daha da artmasıyla değişeceği ve diğer üye ülkelerdeki girişimlerin artacağı tahmin edilebilir.

5. SONUÇ

Günümüz dünyasında küreselleşmenin etkisiyle İşletmeler varlıklarını sürdürebilmek, karlılıklarını artırabilmek adına zaman zaman daralan yerel pazarların yanında uluslararası pazarlarda da faaliyet göstermek mecburinde kalmaktadır. Küreselleşme ve teknolojinin gelişmesi Dünya’yı adeta yerel bir pazara dönüştürmüştür. Bunun neticesinde işletmeler bazı riskleri göz önünde bulundurarak rekabet edebilmek için uluslararasılaşma faaliyetlerine hız vermektedir. Bu faaliyetleri kısa sürede yapmak, uluslararası pazarlara entegre olmak kolay değildir. Elbette bu bir süreç gerektirmekte. Diğer yandan her sektör ve her işletme için bu dönüşüm sürecin farklı olduğu bilinen bir gerçektir. Çünkü küreselleşmenin hızına karşın adaptasyon süreci her işletme için aynı değildir.

TÜİK tarafından her yıl yayımlanan ve son olarak 2023 yılı Nisan ayında sonuçları “Yurt Dışında Kontrol Edilen Girişim İstatistikleri Araştırması” Türkiye merkezli uluslararası girişimlere ait temel veriler içermektedir. Sektörel, coğrafi bölge ve ülke bazlı olarak girişim sayıları, cirolar, çalışan sayıları ve personel maliyetlerinin yer aldığı bu araştırma derinlemesine analiz edildiğinde Türkiye’deki yurt dışında kontrol edilen girişimlerin sayısını vermenin yanında bu alanda ortaya konulacak ulusal perspektife de katkı sağlayacaktır. Araştırma çapraz istatistiksel metotlarla incelendiğinde Türkiye’deki yurt dışında kontrol edilen girişim diğer ülke verileri ile karşılaştırıldığında, sayının halen düşük olduğu görülecektir. Bu girişimlerde Avrupa halen Türkiye için merkez konumda bulunmakta olup Türkiye merkezli girişimlerin Çin’i halen gelişmiş ülkeler kadar kullanmadığı görülmektedir. Bir başka sonuç ise COVID-19 salgınının her alanda tahribata yol açtığı gibi söz konusu uluslararası girişimler içinde sorun ortaya çıkarmasıdır. COVID-19 salgınının etkili olduğu özellikle 2020 yılında ortaya çıkan değerlerde düşüş yaşandığı tablolardan görülmektedir.

Sonuç olarak günümüzde her ne sebeple olursa olsun hangi ülke merkezli olursa olsun işletmelerin hiper rekabet ortamında ve bu teknolojik gelişmişlik ortamında varlıklarını sürdürebilmek için uluslararası işletme olmaları zorunludur. Sektörel bazda, coğrafi bölge ve ülke bazlı olarak girişim sayıları ile cirolar, çalışan sayıları ve birim personel maliyetlerinin de dikkate alınarak bir politika belirlenmesi ve potansiyelin mevcut rakamlardan çok daha yüksek olduğu düşünülerek cesur adımlar gerçekleştirilmeli, kamu özel sektörü cesaretlendirmeli ve desteklemelidir. Dış ödemeler dengesinde sürekli açık veren ülkemiz için bu durum hayati derecede önemlidir. Şirket merkezleri Türkiye’de olan işletmelerin karlarını ülkemize getireceği düşünüldüğünde Türk ekonomisi için önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Etik Kurul Onayı

Araştırmanın niteliği gereği herhangi bir etik kurul onayı gerekmemektedir.

Yazar Katkıları

Araştırma Tasarımı (CRediT 1) Yazar 1 (%50) – Yazar 2 (%50)

Veri Toplama (CRediT 2) Yazar 1 (%50) – Yazar 2 (%50)

Araştırma - Veri Analizi - Doğrulama (CRediT 3-4-6-11) Yazar 1 (%50) – Yazar 2 (%50)

Makalenin Yazımını (CRediT 12-13) Yazar 1 (%50) – Yazar 2 (%50)

Metnin Tashihi ve Geliştirilmesi (CRediT 14) Yazar 1 (%50) – Yazar 2 (%50)

Finansman

Herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Akdemir, B. (2017). Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi, Beta Yayınevi, İstanbul.
- Altay, A. (2017). Dünya Ekonomik Forumu ve Küresel Rekabet Politikaları Üzerindeki Etkileri; *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, (10), 25-34.
- Bamiatzi, V., Mellahi, K. vd. (2020). Risk In International Business And Its Mitigation; *Journal of World Business*: 1(55), 1-7.
- Bilgütay, H. (2018). Uluslararası İşletmelerin Risk Kültürü İle Uluslararası Stratejileri Arasındaki İlişkinin Araştırılması, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Çavuşoğlu, D. (2007). Küresel Rekabet Ortamında Örgütlerde Yaratıcılık Kültürü ve Yaratıcılık Yönetimine İlişkin Tutumların Değerlendirilmesi (Okullarda Araştırma), Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dang, Q. Jasovska, P. ve Rammal H. (2020). International Business-Government Relations: The Risk Management Strategies of Mnes In Emerging Economies; *Journal of World Business*, 55(1), 1-14.
- Demirci, A.E. vd. (2018). Uluslararası İşletmecilik, Anadolu Üniversitesi Yayınevi, Eskişehir.
- Diken, Ö. F. ve Çelik, A. (2023). Personel Güçlendirme, Örgütsel Başarı ve Motivasyon Etkileşimi, Eğitim Yayınevi, Konya.
- Güner, C. (2021). Uluslararası İşletmecilik Açısından Tüketici Davranışlarını Etkileyen Faktörler ve Tüketici Satın Alma Karar Süreci Üzerine Fast Food Sektöründe Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Hill, W. L. C. (2013). International Business Competing in the Global Marketplace. 9th ed. New York, McGraw-Hill Irwin.
- İleri, H., ve Horasan, A. (2010). Küresel Rekabet Ortamında İşletmelerin Teknoloji ve Ar-Ge Yönetimlerinin Rekabete Etkileri Üzerine Araştırma ve Örnek Bir Uygulama, 13(1-2), 171-190.
- Koçak, M. (2019). İşletmelerin Uluslararasılaşmasına Yönelik Kavramsal Bir Çerçeve, *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 169-190.
- Nielsen, B. Wechtler, H, Zheng, L. (2023). Disasters and international business: Insights and recommendations from a systematic review; *Journal of World Business*, 58,4.
- Oğuztürk, B. S ve Sariçoban. K. (2013). Küresel Rekabette Kümelenme ve İnovasyonun Rolü, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 94-104.
- Okafor, L. E., Hassan; M. K. Rashid; M. vd. (2020). Risk Dimensions, Risk Clusters, And Foreign Direct Investments In Developing Countries; *International Review of Economics & Finance*, 82, 636-649.
- Özer, Y. E. (2008). Küresel Rekabet- Bölgesel Kalkınma, *Review Of Social, Economic & Business Studies*, 9(10), 389-408.
- Qian, X. ve Qiu, S. (2023). Political Risk And Corporate International Supply Chain; *International Money And Finance*, 137,1-14.
- T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Hizmet Genel Müdürlüğü, Yurtdışı Yatırım Raporu, (Haziran 2022). s.13.
- TÜİK Yurt Dışında Kontrol Edilen Girişim İstatistikleri- 2021, <https://data.tuik.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 13.09.2023).
- Yeşilkuş, F. ve Özbozkurt, O. B. (2021). Uluslararası İşletmecilikte Finansal Risklerin Stratejik Yönetimi, *European Journal of Educational & Social Sciences*, 6(1), 51-66.

EXTENDED SUMMARY

Globalization enables the development and expansion of political, social and economic relations between countries, facilitates the resolution of polarizations arising from differences of opinion, and contributes to a better and easier recognition of beliefs, cultures and expectations. From the perspective of businesses, the biggest challenge posed by globalization is to maintain a sustainable competitive advantage. The concept of globalization is a concept that has an impact on all areas, especially the economy and informatics.

International business is the international organization of a business in at least two or more countries and the realization of procurement, production, marketing, capital, technology, information and manpower activities outside its own country. There are many internal and external reasons for the internationalization of businesses. When international businesses operate in the international market, they face many different risks, including political, economic and financial, legal, operational and reputational risks. In order to sustain their existence and to operate effectively and efficiently in the foreign market, businesses have to combat these risks in proportion to their resources.

The Turkish Statistical Institute's "Statistics on Enterprises Controlled Abroad", the results of which were published in April 2023 and compiled through the "Survey on Enterprises Controlled Abroad Statistics", which is conducted annually via the web to all enterprises within the scope of the survey, provides information about the enterprises controlled abroad in Türkiye in terms of regional, national and sectoral turnover, number of employees and personnel costs. The correct reading and analysis of this data will provide both a snapshot of Türkiye's international enterprises today and information about the future of international business in Türkiye. When the data is analyzed, it is seen that while the number of Türkiye-based international enterprises was 1,598 in 2016, the number of enterprises increased steadily until 2021 and reached 2,373 in 2021. The increase in these numbers leads us to the conclusion that Turkish enterprises have a desire to operate abroad. When the sectoral figures are analyzed, it is seen that the highest number of enterprises are listed as services, trade, industry and construction as of 2021. When the number of employees and personnel costs are analyzed by sector, as of 2021, the highest number of employees by sector is in the industry sector, followed by construction, services and trade. In this period, 111 thousand of 265 thousand employees work in the industrial sector. In the same year, the unit personnel cost was realized as 19,616 dollars per year. This translates to \$1,634 per month, which is equivalent to the average minimum wage in developed countries.

When the number of Türkiye-based international enterprises is analyzed by region around the world, as of 2021, the largest number of enterprises are located in the European region. The number of enterprises in this region is higher than the sum of all other regions. This is likely to be due to Türkiye's inclusion in the customs union agreement and its geographical proximity to Europe, as well as the fact that most Turkish citizens abroad live in Europe. Looking at unit personnel costs, the highest unit personnel cost in 2016 was realized in the Americas with 66,332 USD per year, while the lowest unit personnel cost was realized in the Africa Region with 9,139 USD per year. By 2021, these figures were 54,371 dollars in the Americas Region and 11,064 dollars in the Africa Region.

As can be understood from the statistical information given above, as a result of globalization, the operation of an enterprise in a different country has many benefits both for the host country in which it operates and for the enterprise's own country. The impact of investments abroad on the source country can be analyzed in terms of investments, employment and productivity. Although investments abroad are seen as an outflow of capital from the country, if the financing of the investment abroad is provided through the destination country or third countries, there is no decrease in the domestic capital stock. Based on the secondary data used in this study, it can be said that there have been new developments that are important for almost all international businesses. As experienced in the COVID-19 pandemic, different countries may respond differently to the same crisis. In this situation, multinational companies find the opportunity to act more easily compared to national companies and can more easily make moves to maximize their own activities. During the 2020-2021 pandemic transition, the number of enterprises operating in European countries most affected by the pandemic generally decreased, while the number of enterprises increased in many countries that were not as affected as Europe or did not reflect this.

As a result, today, for whatever reason, enterprises, regardless of which country they are based in, have to become international enterprises in order to survive in a hyper-competitive environment and in this technologically advanced environment. A policy should be determined on a sectoral, geographical region and country basis, taking into account the number of enterprises and turnovers, the number of employees and unit personnel costs, and bold steps should be taken considering that the potential is much higher than the current figures, and the public should encourage and support the private sector. This is vitally important for our country, which is constantly running a deficit in its balance of payments. Considering that businesses with headquarters in Türkiye will bring their profits to our country, the importance of this situation for the Turkish economy will be better understood.